

Indhold

Hvis Jesus er svaret, hvad er spørgsmålet så?.....	1
Hvad er et menneske?.....	3
De meneskelige egenskaber, ånd og natur	3
Viden, tro og overtro	4
Lovmæssigheder.....	7
Hvad er en religion	7
Guds eksistens.....	9
At livet lykkes.....	11
Den umulige situation	11
Forslag til en løsning.....	13

Det her er nogle personlige betragtninger over tilværelsen. Ikke fordi jeg mener at have fundet Sandheden som sådan, men fordi jeg mener at have fundet ud af nogle sammenhænge. Og det er en bestræbelse på at redegøre for noget om, hvordan tilværelsen faktisk hænger sammen.

Der er en udbredt tilbøjelighed til at beskæftige sig med, hvordan man skal gøre og opføre sig. Det har vist aldrig rigtig optaget mig. Derimod har jeg altid interesseret mig for, hvordan tingene i grunden hang sammen. Hvis man vidste det, kunne man jo altid finde ud af, hvad man så ville stille op med det. Jeg mener: når man ved, at man kan få livsfarlige stød af 230 V, skal voksne mennesker ikke bekymre sig om at huske, at man ikke må stikke to strikkepinde ind i en stikkontakt. Det kan enhver sige sig selv, hvis man skulle få brug for det.

Der er jo ingen grund til at beskæftige sig med det, man anser for forkert. Hvis man i en sag anser noget for rigtigt, er alt andet jo forkert, og alt andet er i den forbindelse uendeligt omfattende. Fordi man er overbevist om, at noget er forkert, kender man ikke det rigtige. Man kender bare en del af den uendelighed, der ikke er rigtig. Men uanset hvor stor en del af den uendelige forkerthed, man kender, implicerer det ikke, at man kan finde det rigtige ved udelukkelsesmetoden. Så dette lille skrift går måltettet efter, hvad jeg med størst sandsynlighed anser for rigtigt. I det store og hele står der derfor ikke meget om, hvad man skal tage sig i agt for, eller hvordan tingene ikke hænger sammen. Alle fejlskuddene vil vi lade ligge. Måske lige undtagen i en enkelt polemiske finte mod nogle fremherskende nutidige tendenser.

Hvis Jesus er svaret, hvad er spørgsmålet så?

Ovenstående spørgsmål skulle stamme fra en grafitiindskrift et eller andet sted, jeg ved ikke hvor, og kan heller ikke huske, hvor jeg har set det. Imidlertid synes jeg, det er et godt spørgsmål, som jeg har gået og tygget på siden. Man kan selvfølgelig købe et færdigt svar, der er nok på markedet. Nogle er mere sofistikerede end andre, men intet svar dur i den forbindelse til noget, hvis man ikke selv synes, det passer. I grunden burde man lave sit eget svar, og det skal forsøges her. Processen lægges åben, så enhver kan sige fra, når man ikke er enig mere, eller drage sine egne slutninger.

Herhjemme har to væsentlige åndelige retninger fra forrige århundrede beskæftiget sig med spørgsmålet: Indre Mission og Grundtvigianismen, som har hver sit svar på spørgsmålet. Og her må jeg komme med en

personlig bekendelse: jeg er vokset op i et grundtvigsk højskolemiljø og har aldrig haft førstehåndskendskab til indre mission.

Men hvis man spørger en missionsmand, vil han nok svare noget med arvesynden. Og hvad er det så for en?

Wikipedia, den frie encyklopædi, ser her ret tilforladelig ud. Den meddeler:

"Ifølge den kristne tradition er arvesynd den almene tilstand af syndighed i mennesket (mangel på hellighed) som mennesker fødes i (Salme 51:5). Navnet refererer til den første synd, Adam og Evas syndefald (eller fald i synd), som skulle være blevet nedarvet til alle efterkommere af Adam og Eva. Arvesynden har ifølge kristen teologi indflydelse på alt levende, dvs. menneskers ondskab og dyrs og planters levevilkår, fordi verden er "faldet". Arvesynd adskiller sig fra almindelig synd som årsag til virkning: "...det dårlige træ [bærer] dårlige frugter." (Matt 7:17). Arvesynden er ikke en konsekvens af personlige handlinger, men er personlig i den forstand at den får konsekvenser for enhver.

Ifølge apostelen Paulus (Rom. 5) har syndefaldet medført at døden er kommet ind i verden, og at dette først blev overvundet med Jesus Kristus. At menneskene er behæftet med Adams synd og derfor hjemfaldne til døden er en tanke som findes hos mange kristne forfattere."

Personligt synes jeg, ovenstående er ret svært fatteligt. Hvis man har levet sit liv med denne fremstilling af forholdene som baggrund, kan det godt være, at man synes, man forstår det, men det vil nok være svært for de fleste at skulle udrede en nærmere forklaring.

Spørger man grundtvigianere, kommer der sikkert noget med: "Menneske først, kristen så".

Alle slagord bliver fra tid til anden misbrugt, men meningen med ovenstående citat af Grundtvig er kort udtrykt, at man først må blive sig sin menneskelighed bevidst, før man kan se nytten af kristendommen. Et dårligt menneske kan ikke blive en god kristen. Og hvad det vil sige at være menneske, handler en stor del af hans omfattende forfatterskab om.

Til trods for menneskets store evner er det i sidste ende ikke i stand til at fuldkommengøre sig selv, men støder på uovervindelige hindringer eller paradokser i livet og er derfor dømt til nederlag.

Det er måske ikke så svært fatteligt som arvesyndsforklaringen, men det kræver en mere omfattende udredning af, hvad det så er at være menneske.

I virkeligheden handler begge svar om det samme, begge er svar på overskriftens spørgsmål, som erkender menneskets umulige situation, blot formuleret på forskellige måder. Hvad denne umulige situation er, skal vi prøve at finde frem til.

De fleste behandlinger af spørgsmålet starter med en stor tankemæssig mundfuld. Som regel går man så videre, inden den er fordøjet. Og når man har accepteret konsekvenserne, kan man ikke rigtig tillade sig at gå tilbage og sige: "jamen det første der, det var jeg nu ikke helt med på". Berømt er Platons redegørelse om, hvordan alt, hvad vi opfatter, fænomenerne, kun er skyggebilleder af den virkelige verden, idéernes verden. Det virker ret overvældende, og Platon var jo en berømt filosof, så man siger nå, ja, indtil videre, og så kører tanken videre derudfra. Eller når Jehovas vidner siger: "Vi tror på det, der står i Bibelen", så skal der en vis rygrad til at sige: "det gør jeg ikke". Og de færreste orker at tage diskussionen op med dem om, hvordan det skal forstås. Selv bygger de videre på de bogstavelige bibelord med de deraf følgende konsekvenser.

For ikke at blive løbet over ende af egne eller andres idéer, starter vi helt fra bunden. Og allerede her løber vi i problemer, for hvad er "bunden"? I sidste instans ender alle spørgsmål i en tro om noget, man principielt ikke kan vide. Så vi forsøger os med at gå ud fra nogle almindeligt anvendte begreber. Nogle af

dem er i tidens løb anfægtede af forskellige filosoffer, men da de er almindeligt anvendt i dag, vil vi benytte dem.

F.eks. er rød en farve. Der kan argumenteres for, at det kun er en bestemt påvirkning af nervecellerne i øjet, der igen giver en bestemt påvirkning af hjernen, og at denne hjerneaktivitet er det virkelige. Hvad der ligger før den, kan vi ikke udtale os om. Men her vil vi betragte felterne i det danske flag som røde uden at bekymre os om, om man faktisk kan udtale sig om det. Så må vi se, hvor langt det kan bære.

Hvad er et menneske?

Man kan f.eks. begynde med at fastslå, hvad et menneske er for noget. Hvad er det, der gør, at et menneske er et menneske og ikke et andet tilfældigt dyr?

Traditionelt har man brugt definitioner som at mennesket går på to ben, bruger ild, kan have følelser (det kan dyr nu også), har evnen til at tænke abstrakt, historisk sans, begreb om fortid og fremtid.

Her vil vi med udgangspunkt i dagligsproget sige, at et menneske er et væsen med menneskelige egenskaber. Og med menneskelige egenskaber menes her, hvad vi i almindelig daglig tale kalder menneskelige egenskaber: godhed, næstekærlighed, barmhjertighed, selvopofrelse, tolerance og respekt, venskab, kærlighed, mod, tapperhed, gavmildhed, men også egenskaber, der sædvanligvis anses for negative: egoisme, magtbegær, emsighed, dovenskab, sjuskethed m.m.

På dette sted bliver vi nødt til at fastslå forskellen på følelser og menneskelige egenskaber. Følelser kan f.eks. være glæde, sorg, misundelse, utålmodighed, angst, fornærmethed og jalousi.

Forskel på følelser og egenskaber er, at egenskaberne viser sig i handlinger mod andre mennesker, følelserne kan man brænde inde med for sig selv. Man kan ikke være god ud i den blå luft, man må være det mod nogen. Tvivlere henvises til Benny Andersens digt: "Godhed". Man kan selvfølgelig diskutere, hvad andre mennesker har med egoisme eller magtbegær at gøre, men hvis der ikke var nogen at være egoistiske eller magtbegærlige over for, ville egenskaberne være meningsløse.

Omvendt kan man ikke entydigt afgøre, hvilken egenskab en given handling udspringer af. Selv om et menneske ser ud til at handle uselvvisk og ædelmodigt, kan der ligge ukendte selviske motiver bag. Selv om det ikke kan bevises videnskabeligt, kan man umiddelbart se, at det, der her er kaldt menneskelige egenskaber, er noget, der eksisterer mellem mennesker. Man kan ikke sidde helt alene på en øde ø og være næstekærlig. Videre kan man se, at for at de positive menneskelige egenskaber skal komme til udfoldelse, må der herske tillid mellem mennesker. Man har sædvanligvis ikke venskab med et menneske, man har mistillid til.

Følelser derimod kan man godt have for sig selv. Der kræves ikke handling mod et andet menneske for at være utålmodig eller angst. Det er en personlig sag. Hvis vi forfølger tanken, vil det altså sige, at der ikke fordres bestemte, særlige følelser for at være menneskelig. Endvidere, at man ikke kan være menneskelig helt alene, men kun i fællesskab med andre mennesker. Det vil vi forfølge lidt videre.

De menneskelige egenskaber, ånd og natur

De menneskelige egenskaber kan placeres i to kasser: de egenskaber, hvis udfoldelse kommer det menneskelige fællesskab til gode, og de egenskaber, hvis udfoldelse kommer mig selv til gode og ofte andre til skade. Det er noget kategorisk gjort, og der kan være grænse- og tvivlstilfælde, men for overblikkets skyld vil vi prøve øvelsen med denne opdeling.

I kassen med egenskaber, hvis udfoldelse gavner alle, putter vi godhed, næstekærlighed, barmhjertighed, selvopofrelse, tolerance og respekt, venskab, kærlighed, mod, tapperhed, gavmildhed og andre egenskaber, vi sædvanligvis anser for gode og rosværdige.

I den anden kasse putter vi egenskaber, hvis udfoldelse gavner en selv. Det kan være egoisme, magtbegær, emsighed, dovenskab, sjuskethed og selvhævdelse. Umiddelbart ser den sidste kassefuld ikke så tiltalende ud, og man kunne måske forledes til at kassere den. Imidlertid er den nødvendig. Uden en vis selvhævdelse kunne man blive totalt udslettet eller bare en dikkendde lammehale, der løb efter andres ønsker og meninger, og det kan ingen, heller ikke andre, være tjent med. En vis naturlig dovenskab sikrer også, at man ikke slider sig selv op i utide til sorg for dem, man lever sammen med. Endelig kan man anføre, at slægtens videreførelse kræver et vist begær. Men det skal styres, for at virke hensigtsmæssigt.

Egenskaberne i kasse to kan vi kalde de naturlige egenskaber. De stemmer overens med de egenskaber, vi finder i naturen omkring os. Naturen omkring os er grænseløs i sig selv. Hvis intet stopper den, vil den brede sig ubegrænset. Der er ikke noget i naturen selv, der sætter grænser. Man kan tænke på ildebrand, oversvømmelse eller ukrudt. Ilden breder sig så længe, der er noget at brænde, og ukrudtet breder sig overalt, hvor det kan gro, hvis det ikke luges væk. Tilsvarende med menneskets naturlige egenskaber: magtbegær, selvhævdelse og dovenskab sætter ikke selv grænser for, hvor meget de skal udfolde sig. Det må begrænses af noget andet, nemlig nogle af egenskaberne i kasse 1.

Egenskaberne i kasse 1 er unaturlige. Der er ikke hensyn i naturen. Eller selvopofrelse. Det er noget unaturligt. Ikke nok med det, de er også videnskabeligt upåviselige. Ikke desto mindre tror de fleste mennesker, at de faktisk forekommer i større eller mindre grad, i det mindste kender de begreberne af navn. Det er så også den eneste måde, man kan opfatte eller erkende dem på: ved at tro på dem. Det er det, tro skal bruges til.

Man kalder ofte egenskaberne i kasse 1 for ånd eller åndelige, lige som egenskaberne i kasse 2 kaldes den menneskelige natur eller blot natur. For nemheds skyld siger man så, at ånden skal herske over naturen. Det betyder ikke, at naturen for enhver pris skal undertrykkes eller udryddes, men at den skal have lov at udfolde sig under den begrænsning, ånden sætter

Viden, tro og overtro

Hvad kan man vide? Det, der kan ses, måles og vejes. En videnskabelig teori er en teori, der kan forklare et fysisk fænomen. Teorien gælder, indtil den modbevises.

Her ses bort fra, om man faktisk kan vide noget, eller om fænomenerne kun optræder i vores bevidsthed. Der går ud fra, at hvis de fleste er enige om et fænomen, eksisterer det, som tidligere nævnt i eksemplet med den røde farve.

Endvidere, at viden ikke behøver at være førstehåndskendskab. Hvad der er berettet om den franske revolution kan jeg af gode grunde ikke selv kontrollere, jeg må stole på beretningerne fra de personer, der levede dengang. Men den offentlige brug af guillotinen og stormen på Bastillien må på grundlag af flere uafhængige beretninger antages at være faktiske begivenheder, som man kunne vide noget om. Og de detaljer, man ikke kender, kunne man ligeledes godt have vidst noget om, hvis man havde fået det fortalt, så det er ikke noget, man skal tro noget om. Man kan selvfølgelig gætte, men principielt er det noget, man kan vide.

Almindeligvis antages elektrisk strøm at være elektroner, der bevæger sig i et materiale, f.eks. en kobbertråd. Så siger vi, at vi ved, hvordan elektrisk strøm løber, skønt ingen nogensinde har set eller vil få at se, hvordan en elektron ser ud. Det hele bygger på en teori om atomers opbygning. På grundlag af den

teori har man målt massen af protoner, neutroner og elektroner, og man har målt elektroner og protoners elektriske ladninger. Så længe teorien holder, er det den vedtagne videnskabelige sandhed om elektrisk strøm. Og den kan måles med et amperemeter, så vi kan se, hvor mange ampere strømmen er, og det er altså meget sikkert. Alle kan reproducere målingerne og komme til de samme resultater. Så vi siger, vi ved, at sådan hænger det sammen.

Og det, vi ikke ved endnu, finder vi nok ud af før eller senere. Det er den slags antagelser, der får folk til at forkaste nødvendigheden af tro. Man antager, at videnskaben før eller senere vil være i stand til at forklare alting.

Videnskaben har dog aldrig kunnet og vil aldrig kunne forklare f.eks. kærlighed. Kærlighed er et fænomen, som unddrager sig videnskabelig undersøgelse. Bevares, man kan undersøge, hvilke dele af hjernen, der aktiveres, hvilke hormoner der påvirkes hvor osv. osv., men det bliver man jo ikke klogere på det væsentlige af. Og ovennævnte undersøgelser vedrører vist nærmest forelskelse og ikke kærlighed, og det er jo noget andet. Forelskelse er en følelse, som man godt kan have, uden at andre opdager eller gengælder det. Det handler megen lyrik om.

Men lad os da, for ikke at tage fejl, tale om venskab. Det er heller ikke noget, der kan videnskabelig påvises. Venskab ytrer sig i visse handlinger, men det er umuligt at bevise, at disse handlinger ikke udspringer af andre motiver. Jeg holder f.eks. af at besøge mine venner og tale med dem. Hvis jeg så gør det, kunne det også skyldes, at jeg der altid får noget god mad, og at jeg i virkeligheden ikke bryder mig særlig om personerne. Det skal indrømmes, at nogen nok i tidens løb kunne få mistanke om sammenhængen, men noget egentlig videnskabeligt bevis bevis derfor kan man ikke producere.

Her er man nødt til at tro: tro på venskabet, på kærligheden, på respekten og hvad man (forhåbentlig) ellers møder blandt de mennesker, man omgås. Dette med at tro har nogle mennesker lettere ved end andre. Nogle mennesker er mistroiske naturer og tør ikke tro på det gode, de møder, men forventer andre bagved liggende motiver end dem, der umiddelbart kommer til udtryk. De går derved glip af en masse i deres angst for at blive snydt. Det kan også være, at det er ængstelighed, der er årsagen til, at de ikke tror på, hvad de møder. De mangler simpelthen modet til at glæde sig over det gode i tilværelsen og går og afventer, at det dårlige skal dukke op. Paradoksalt nok måske samtidig med, at de stræber af al magt efter anerkendelse og respekt og kærlighed, som de så ikke tør erkende, når de møder det.

For nemheds skyld vil vi her slå alt det, vi principielt kan vide noget om, sammen i en klump, som vi kalder den fysiske verden. Vi kunne også kalde den for den videnskabelige del af tilværelsen. Alt det, vi principielt ikke kan vide noget om, men som vi er nødt til at tro på, kalder vi så troens verden. Vi kunne også kalde det den åndelige side af tilværelsen. Den videnskabelige del af tilværelsen omfatter den fysiske verden. Alt det, som vi er nødt til at tro noget om, fordi det aldrig kan vides med videnskabelig sikkerhed, omfatter den åndelige verden.

Man kan så overveje, om man tillægger den fysiske verden og den åndelige verden større eller mindre vægt i sin tilværelse, og det må enhver afgøre med sig selv. Almindeligvis vil tilværelsen vist anses for ret kedelig, hvis man ikke omgikkes andre mennesker og oplevede de menneskelige egenskaber, der sædvanligvis kommer til udtryk mellem mennesker. Det kommer f.eks. til udtryk i udsagn om, at "ikke alt kan købes for penge" og "det bedste i livet er gratis" og den slags. Så vi vil i den videre behandling gå ud fra, at godhed, næstekærlighed, barmhjertighed, selvopofrelse, tolerance og respekt, venskab, kærlighed, mod, tapperhed, gavmildhed, magtbegær, emsighed, dovenskab og sjuskethed, kort sagt ånden og naturen, på godt og ondt har stor betydning i tilværelsen.

Et forvirrende element her er måske psykologien. Vi vil korty her antage, at psykologien er en videnskab, selv om det er omdiskuteret. Som sådan beskæftiger den sig med den menneskelige natur, dvs. de egenskaber, som vi ovenfor anbragte i kasse 2. På den måde kan vi klassificere den omgivende natur og den menneskelige natur i gruppen natur og de menneskelige egenskaber, som kun kan komme til udfoldelse mellem mennesker, og som man principielt ikke kan analysere videnskabeligt, som ånd.

Dette er et springende punkt, og hvis man ikke er enig, er det her, man skal sige fra. For det er grundlaget for den videre tankefærd.

Inden vi helt slutter denne omtale af den naturlige og den åndelige verden, videnskabens og troens verden, skal noget lige behandles, som man hverken skal ulejlige sig med at vide eller tro noget om. Ikke fordi det er forbudt, men fordi det ikke er umagen værd.

Det er alt, hvad der kommer ind under begrebet overtro, hvilket her defineres som fænomener, der ifølge deres natur principielt hører hjemme i den naturlige eller videnskabelige verden, men som ikke kan behandles eller påvises videnskabeligt. Hvor ved vi så noget om dem fra? Fra nogle menneskers personlige udsagn. Det drejer sig om fænomener som ufoer, reinkarnation, nisser, virkningen af magnetarmbånd, astrologi, jordstråler, numerologi, gengangere, osv. osv. Ofte omtales i denne forbindelse også ånder, f.eks. afdøde personers ånder, og så forledes man til at tro, at det har noget at gøre med det, vi lige har defineret som den åndelige verden, og det er selvfølgelig uheldigt. For det har det slet ikke.

Fælles for fænomenerne er, at de tillægges fysisk virkelighed, men ikke lader sig bevise eller behandle videnskabeligt. Så må man tro på dem.

Men man skal ikke give sig af med at tro noget om den naturlige eller videnskabelige verden. Tro hører hjemme i troens eller den åndelige verden, ikke i fysikken. Og vide noget i videnskabelig forstand om fænomenerne kan man af gode grunde ikke. Hvis et af fænomenerne skulle blive videnskabelig bevist engang, er det i sin orden. Så rykker det ind i den fysiske verden. Men indtil da er det uinteressant i den forstand, at man ikke kan vide noget om det, og at det ikke har indflydelse på tilværelsen på samme måde som fænomenerne i den åndelige verden.

To af fænomenerne skal omtales lidt nærmere. Fra to af mine gode og pålidelige bekendte har jeg hørt to forskellige beretninger om uforklarlige himmelfænomener, som de selv har set, og som i sagens natur må betegnes som ufoer. Disse "ufoer" må anses for at være fysiske fænomener, som man ikke har nogen forklaring på. Det har man heller ikke på kuglelyn. Man har nogle teorier, men på grund af fænomenernes flygtige natur er det aldrig lykkedes at efterprøve teorierne. Derfor kan enhver jo gætte på, hvad han/hun vil. Og hvis nogen vil gætte på, at det hele er styret af små grønne mænd fra Mars, må de selv om det. Men det er uden ethvert videnskabeligt belæg, og det hører ikke hjemme i den åndelige verden. Så derfor er det rimeligt at afstå fra at tro noget om det.

Det andet fænomen er reinkarnation. Det er det fænomen, at man genfødes til en ny tilværelse, hvis karakter er afhængig af, hvordan man har levet i denne tilværelse. Tilsvarende må man så have levet nogle tidligere tilværelser. Da man ikke har nogen erindring om tidligere tilværelser, kan man af gode grunde ikke tage erfaringer med sig til den næste tilværelse. De succesive tilværelser er uden nogen påviselig forbindelse. Derfor har tilværelsen heller ingen påviselig konsekvens for en tidligere eller senere tilværelse. Alt i alt er det derfor ligegyldigt, om man tror på reinkarnation eller ej. I kraft af sin manglende konsekvens for tilværelsen hører det derfor ikke hjemme i troens verden, men må henvises til overtroen.

Lovmæssigheder

Selv om de menneskelige egenskaber ikke lader sig behandle videnskabeligt, kan man godt se visse lovmæssigheder, lidt i analogi til naturlove. Det er allerede nævnt, at det kræver mod at tro. Hvis man mistror sine medmennesker, vil man ikke være modtagelig for kærlighed eller venskab. Det er ikke som en naturlov, der kan måles og vejes og kvantificeres, men den fungerer alligevel, hvad enhver vist kan indse. Forfølger vi tanken videre, viser det sig, at absolut sikkerhed i åndelige anliggender er uopnåelig. Hvis man alligevel forsøger at opnå absolut sikkerhed, må man afvise alle udtryk for menneskelige egenskaber, indtil de er beviste. Og da det ikke lader sig gøre, mister man alt det, man forsøger at opnå sikkerhed for. Det kan synes paradoksalt, men det fungerer åbenlyst på den måde. I forsøget på at opnå sikkerhed i åndelige forhold mister man dem. Det er en usvigelig åndelig lovmæssighed, selv om den ikke kan videnskabelig bevises.

En anden lovmæssighed synes at være, at man ikke kan få noget for noget andet. Man kan ikke opnå en persons venskab på andre måder end ved selv at være en ven. Hvis man har bagtanker, bliver det ikke venskab, og så har man ikke glæden af venskab, uanset hvad den anden måtte mene. Det kan så være, man har held med sin skjulte dagsorden og opnår nogle personlige fordele, men venskab er det i så fald ikke. Derfor må venskabet eksistere i absolut frihed. Hvis man ikke frivilligt går ind i venskabet, men på nogen måde føler sig presset, er det ikke venskab, men afhængighed.

Det kunne så nævnes som en tredje lovmæssighed: åndeligt liv trives kun i frihed. Så snart der kommer elementer af tvang eller afhængighed, kan man ikke regne med, at en handling udspringer af f.eks. gavmildhed. Den kan så i stedet udspringe af valget af det mindste af to onder: f.eks. at betale sig fra sanktioner.

Hvis man mener, at de menneskelige egenskaber skal kunne komme til udfoldelse, må man tage hensyn til de lovmæssigheder, der gælder. Og der er naturligvis mange flere end de her skitserede 3. Derfor er nogle handlinger mere hensigtsmæssige end andre. F.eks. er tillid mellem mennesker en forudsætning. Handlinger, der ødelægger tilliden, er derfor uhensigtsmæssige og i hvert fald hindrende for udfoldelsen af de menneskelige egenskaber.

Hvad er en religion

For at holde sammen på alle de forhold, der gælder for den menneskelige tilværelse, har man fra de ældste tider samlet fortællinger om tilværelsen, som belyste forholdene. Det vi i dag kalder en religion er sådan en samling fortællinger. Som regel indeholder fortællingerne noget om:

- Hvordan er det hele begyndt?
- Hvordan forholder det sig (hvilke lovmæssigheder gælder)?
- Hvordan skal/bør man derfor handle?
- Hvad sker der ellers?

Man kunne måske lidt kortere definere: en religion er en tilværelsesforklaring. Da man ikke fra begyndelsen har skelnet mellem den fysiske og den åndelige verden, behandler fortællingerne fænomener i begge områder, og ofte også ren overtro.

F. eks. hedder det i en fortælling, at Gud skabte himlen og jorden og skilte vandene fra det tørre land. En anden fortælling beretter, at tordenvejr skyldes, at Tor kører med sine bukke. Det er forklaringer på nogle fysiske forhold. Et andet sted hedder det, at Gud skabte mennesket af agerlandets muld og indblæste sin ånde i det. Der kommer de menneskelige egenskaber fra, den åndelige side af tilværelsen. Et sted fordømmer Paulus udøvelsen af trolddom. Ved trolddom må forstås fremkaldelsen af visse fysiske

hændelser uden direkte årsager. Det tror vi ikke på i dag, men det gjorde man altså tidligere. I dag anser vi hekseri og trolddom for overtro eller fingersnildhed.

Sædvanligvis indeholder religionen noget om verdens tilblivelse, måske også om dens afslutning, og evt. forklaring på diverse naturfænomener. Implicit i religionen ligger også meningen med tilværelsen eller manglen på samme.

I dag udelades naturfænomenerne af den religiøse forståelse, herunder verdens skabelse. Sådan at forstå, at i dag anser vi ikke de religiøse fortællinger for naturhistorie og fysik, men som fortællinger om menneskelivet og hvordan det arter sig. At naturfænomenerne i dag har fået en videnskabelig forklaring, berører principielt ikke forklaringerne om, hvordan menneskelivet arter sig. Hvis man f.eks. ser på det med kristne øjne, er det en fejl at mene, at mennesket ikke har brug for tilgivelse, fordi vi nu ikke mener, jorden blev skabt på 7 dage år 6345 før Kristus. Det har ikke direkte noget med hinanden at gøre.

Der er imidlertid stor forskel på, hvad man lægger hovedvægten på i forskellige religioner. I den jødisk/kristne tradition anses tilværelsen for at have en retning og et endemål: Guds riges komme, menneskets frelse, eller hvordan man udtrykker det. Det samme var i øvrigt tilfældet for asatroen, selv om endemålet var et andet: Livet hos Odin i Valhal eller hos Hel som afslutning på menneskelivet og ragnarok som altings ende.

I vores del af verden er vi derfor så vant til, næsten uanset konfession, at tilværelsen har et mål og en mening. Anderledes i østen, hvor man taler om det evige kredsløb, som man kun kan udfri fra ved total udslettelse af al menneskeligt begær, nirvana. Der anses tilværelsen for meningsløs og håbet er ikke tilværelsens fuldkommengørelse, men udfrielse fra tilværelsen. Det er klart, at det vil have indflydelse på et menneskes liv og gerninger, om man ser hen til udfrielse fra det hele eller at alt i sidste ende skal lykkes. Afhængig af, hvordan man grundlæggende anskuer tilværelsen, og under hensyntagen til de lovmæssigheder, der i alle tilfælde gælder for det mellem menneskelige liv, de åndelige love, er der derfor hensigtsmæssige og uhensigtsmæssige handlinger. I religioner lægges der derfor ofte vægt på bestemte ting, man skal gøre, og andre, som man ikke må. Dette konkrete lovsystem kan udformes mere eller mere regoristisk. Man kan lægge vægt på, hvordan alting hænger sammen og så overlade til folk selv at finde ud af, hvordan de vil tage hensyn til sammenhængen og lovmæssighederne. Eller man kan som den anden yderlighed lægge vægt på, hvad man skal og hvad man ikke må uden at bekymre sig om hvorfor. Hele tankegangen og samfundets udvikling vil selvfølgelig blive meget forskellig i de to tilfælde.

Et eksempel, godt nok fra naturens verden: En dreng kravler op i et træ. Han træder på en gren, som er for tynd til at bære ham, og falder ned.

Efter den første tankegang kan man begynde at fundere over, hvorfor grenen knækkede. Hvor meget kan en gren bære? Det kommer an på, hvor tyk den er. Det kommer også an på træarten. En kirsebærgren kan ikke bære så meget som en egegren af samme tykkelse. Det kommer også an på, hvor langt ude på grenen, drengen træder. Tæt inde ved stammen kan grenen bære mere end længere ude, rent bortset fra, at den også er tykkere inde ved stammen. Og så videre. Der er faktisk udviklet metoder til på forhånd at beregne, hvad ikke bare en gren, men også kraner, møllevinger og meget andet kan holde til. Hvorfor det forholder sig sådan kan vi måske nok i den sidste ende ikke forklare. En forklaring om de forskellige molekylers struktur er jo bare at skyde forklaringen et led længere ud: Hvorfor er molekylerne forskellige? Så i sidste instans kan vi kun sige, at sådan er det bare, eller at det har den almægtige bestemt.

Efter den anden tankegang kan man sige: så må du ikke klatre i træer. Og længere er den ikke. Sådan har den almægtige bestemt. Og ikke nok med det: når den almægtige har bestemt det, må man ikke spekulere mere over det, for han er almægtig og ved bedst.

Enhver kan i dag se eksempler på de to typer samfund. Og enhver kan vælge, hvad han/hun selv vel mene om sagen. Og her hos os har vi heldigvis lov til det.

Men vi vil lige forfølge tankegangen lidt, for hvad er konsekvenserne af den ene eller den anden type samfund?

I det tilfælde, hvor det er overladt til mennesker selv at finde ud af, hvordan de vil omgås tilværelsens lovmæssigheder, hersker der den nødvendige frihed til, at de menneskelige egenskaber kan udfolde sig mellem mennesker. Hvordan man vil vise sit venskab og sin tillid, hvis man da tør det, er op til den enkelte. Til gengæld kan man så rimeligvis stole på det, når man møder det, for der er ingen på forhånd fastlagt handlemåde, der tvinger mennesker til bestemte handlinger.

I det andet tilfælde, hvor bestemte handlinger er påbudt og andre forbudt, vil menneskers handlemønster være påvirket af disse regler. Man må derfor formode, at handlinger skyldes reglerne i højere grad end ønsket om et rigt menneskeligt fællesskab. Den nødvendige frihed for det åndelige liv er begrænset af reglerne. Betingelserne for udfoldelsen af de menneskelige egenskaber, dvs. for et rigt åndeligt liv, er dårligere i et regelbelagt samfund end i et frit samfund.

Et grelt eksempel så man i de kommunistiske samfund, hvor befolkningerne ideelt skulle leve i fællesskaber. Og vi har netop tidligere forudsat menneskelige fællesskaber, for at de menneskelige egenskaber kunne komme til udfoldelse. For at gennemtvinge fællesskaberne havde man sanktioner mod de individer, der afveg fra fællesskabet. De kunne blive indberettet af stikkere, hvad der havde til resultat, at alle mistænkte alle. Og derved ødelagde man den tillid, der netop er et fællesskabs forudsætning.

Nogen mener at al religion kan være et fedt. Som antydnet er det ikke tilfældet. Hvis vi anser en religion for en tilværelsesforklaring, må vi efter moderne begreber anse for det første den religion, der bedst beskriver tilværelsen, for den bedste. Men dernæst må en religion, der overlader til mennesker selv at indrette sig på tilværelsens betingelser, anses for bedre end en religion, der fastlægger bestemte regler og handlinger. For i det første tilfælde er betingelserne for de menneskelige egenskaber udfoldelse bedre end i det andet tilfælde. Der er mulighed for et rigere åndeligt liv end hvor tilværelsen er bundet af regler. Den er simpelthen mere hensigtsmæssig, hvis man da anser udfoldelsen af menneskers bedste egenskaber for et mål. Hvis man ikke interesserer sig for det, men anser underkastelse for målet, er den regelbundne religion selvfølgelig mest egnet.

Guds eksistens

I alle religioner er der en eller flere magter, som mennesket er underkastet, sædvanligvis benævnt guder. At mennesket er underkastet magter større end det selv, er ubestrideligt. Man kan blot tænke på de åndelige love, vi tidligere har set på: absolut sikkerhed i åndelige anliggender gives ikke, man kan ikke få noget for noget andet, ånd kan kun leve i frihed, tro kræver mod. Det kan man på ingen måde sætte sig ud over, det er noget, man er underkastet. På tilsvarende vis er naturlovene uomgåelige. Man kan diskutere, hvordan de nøjagtig hænger sammen, men omgå dem kan man ikke. Endvidere er "det hele", universet, menneskelivet, lovmæssighederne, både de fysiske og de åndelige, jo opstået på en eller anden måde. Hvis man spørger, hvorfor det er sådan, ender man efter en kortere eller længere årsagskæde med, at det kan man ikke vide, det må man tro noget om, hvis man vil have rede på det.

I eksemplet med drengen, der kravler op i et træ og knækker en gren og falder ned, kan man spørge: hvorfor knækker grenen? Fordi den ikke er stærk nok. Hvorfor er den ikke det? Fordi cellerne i træet er lavet af cellulose, og cellulose holder ikke så godt sammen. Hvorfor gør cellulose ikke det? Ja, så er vi allerede inde på noget, som jeg ikke umiddelbart ved noget om, men principielt kunne man blive ved

uendeligt, eller også kunne man stoppe her, det ville ingen forskel gøre. I sidste instans er det bare sådan. Hvorfor er det det? Og her kan enhver svare efter temperament og tilbøjelighed: "Sådan er det bare" eller "Det har Gud bestemt" eller hvad man nu synes. Umiddelbart bliver vi lige kloge, men alligevel har svaret en vis konsekvens.

Det hænger sammen med, hvordan man forholder sig til de betingelser, menneskelivet er undergivet, eller de magter, vi er underkastet. Og bemærk her: der er ikke tale om noget, man kan eller skal underkaste sig eller ej, det er givne betingelser, som man kan mene om, hvad man vil, men de er uomgængelige. Jeg har en mistanke om, at den religion, der kræver underkastelse, ikke rigtig har gennemskuet, at det er et givet forhold og ikke noget, man skal gå ud og kræve af mennesker. Så spørgsmålet bliver følgelig, hvordan vi forholder os til dem, betingelserne eller magterne, eller hvad vi nu vælger at kalde dem.

Man kunne forsøgsvis starte med at sige, at det vil man slet ikke forholde sig til. Det er ret almindeligt at benægte eksistensen af højere magter. Men det er jo bare at lukke øjnene for nogle forhold, som man alligevel er underkastet. Det svarer til at sige, at man ikke vil forholde sig til, om en gren er stærk nok. Hvis man står på den, så holder den, eller også knækker den. At sige, at det vil man ikke forholde sig til, virker lidt meningsløst. Hvis nogen siger til en: "Jeg kan godt lide dig", så virker det også lidt mærkeligt at hævde, at det vil man ikke forholde sig til, om man tror på eller ej. Men det er der altså angiveligt nogen, der hævder. De kalder sig ateister.

I ældre tider tillagde man de forskellige områder forskellige magter: en magt rådede for naturen, en anden for fiskeri og god høst, en tredje for fødsel og død osv. Det var i og for sig fornuftigt nok, at man for at få styr på tilværelsen grupperede de forskellige betingelser for tilværelsen under hver sin magt. Ellers kunne alting let virke endnu mere uoverskueligt. Men man var sikkert i høj grad offer for det almindelige fænomen, at når man har givet noget en betegnelse eller et navn, så ved man også hvad det er. Det er jo på ingen måde tilfældet. Man kan bare tænke på et så velkendt ord som sjæl: hvad dækker det over? Ikke desto mindre hjalp det sikkert med at få rede på forholdene, og i fortællingerne om guderne, som magterne kaldtes, fremgik de egenskaber, som man tillagde dem. Derfor ligger der megen menneskelig erfaring gemt i de gamle gudfortællinger, hvad enten de er jødiske, græske eller nordiske.

Her til lands anser de, der beskæftiger sig med den slags, mennesket som underkastet en stor almagt, kaldet Gud med stort G. Det kan man jo også lige så godt. Hvis man har brug for at rede de forskerllige dele af tilværelsen ud, kan man f. eks. dele den op i den åndelige verden, naturens verden og overtro, som det her er gjort. Vi er jo så heldigt stillede, at vi har lov til selv at fundere over det.

Hvordan man så forholder sig til en sådan altomfattende almagt, er måske et spørgsmål om opdragelse eller pli. De fleste vil nok udvise en vis ærefrygt, for man kan jo, da man ikke har overblik over alle afkroge af tilværelsen, aldrig være sikker på, hvordan magten reagerer. Eller som vistnok Einstein skal have sagt: "Hvis vi vidste, hvad der skete, var det jo ikke forskning".

En af mine bekendte sagde engang i en diskussion mellem os om et teologisk emne: "Jamen Gud er ikke absurd". Men hvor ved han det fra? Ud fra almindelig småborgerlig betragtning kan tilværelsen og de betingelser, den åbenbart er underkastet, godt til tider virke absurd.

Med ovenstående in mente går diskussionen ikke så meget som i middelalderen og renæssancen på, om Gud eksisterer, men nærmere, hvad Gud er. Hvordan opfatter vi de forhold, vi eksisterer under, eller den magt, vi er undergivet, og hvordan forholder vi os til den?

I den sidste ende må det afhænge af, hvad vi tror, meningen med det hele er. I den forbindelse betyder det måske mindre, om man tror, meningen på forhånd er givet, eller om man tror, der er den mening i tilværelsen, man selv lægger i den. Under alle omstændigheder er det et spørgsmål om, hvad man tror.

At livet lykkes

Hvad vil det sige, at livet lykkes? Det må hænge sammen med, hvad man tror, meningen med livet er. Hvis vi ser på et lille udvalg af muligheder for mening med tilværelsen, kunne det f.eks. være:

- der er ingen mening, alt er tilfældighedernes spil.

- der er et endemål:

 - som vi skal stræbe imod.

 - som alting uanset vores stræben retter sig mod.

- alt er gentagelse, verden går i en stor cirkelbevægelse. Det gælder om at slippe ud af det evige kredsløb.

- jeg/penge/nydelse er tilværelsens mening.

Hvis man tror, der ingen mening er i tilværelsen, er det svært at se, hvad der så skulle lykkes.

Hvis livet skal lykkes må det nødvendigvis betyde, at meningen med livet i en vis grad bliver opfyldt.

Nu har vi tidligere defineret et menneske som et væsen med menneskelige egenskaber. Vi har også delt disse egenskaber op i ånd og natur, og vi har beskæftiget os lidt med muligheder for udfoldelsen af de menneskelige egenskaber. Endvidere, at den menneskelige natur helst skulle beherskes af ånden.

Et forslag til en definition på, at livet lykkes kunne være, at de menneskelige egenskaber kom til udfoldelse så godt som muligt. Vi kunne ligefrem sige, at livet lykkes i samme grad, som man realiserer sig selv som menneske. Det er der sikkert en del, der kunne nikke til, men der er sikkert også nogle, der er betænkelige ved den forklaring. Man har hørt om, hvad ulykker, det har forårsaget, både for personen selv og for andre, hvis en person pludselig skal ud og realisere sig selv. Men det skyldes nok, at der hersker forskellig opfattelse af, hvad det vil sige at realisere sig selv.

Hvis man dermed mener, at man nu skal til personligt at høste frugten af sine evner og muligheder, ligger deri, at meningen med det hele er mig. Og sådan var forslaget ikke ment. Forslaget var ment sådan, at alle egenskaberne i kasse 1, ånden, kom til fuld udfoldelse, og egenskaberne i kasse 2, naturen, blev taget i brug i nødvendigt omfang til at understøtte forehavendet. Og at livet lykkes i samme grad som det forehavende lykkes. Hvordan det så praktisk skal realiseres, må hver enkelt finde ud af. Man må kaste sig over de opgaver, der ligger for, hvad enten det er at få en familie, en forretning, et job, en kunstnerisk skaben eller hvad det nu kan være, til at fungere, og derigennem realisere sin menneskelighed.

Her må jeg indskyde, at jeg har stor sympati for Luthers tanke om livet i kald og stand: netop i den måde, samfundet er indrettet på som et fællesskab, kan vi tjene hinanden ved at udfylde vores plads i samfundet så godt som muligt. Det betyder også, at vi ikke alle sammen behøver at være unikummer, for at vore liv kan lykkes, og det er dog en trøst. I det hele taget er tankegangen i det her, at det skal være til at forholde sig til uden særlige religiøse anlæg eller accept af uforståelige dogmer. Det skal være for alle os, der bare besidder en vis almindelig snusfornuft og en vis nysgerrighed efter at danne sig en idé om, hvordan det hele hænger sammen. Hvis man så synes, det hænger sammen med noget, man kender i forvejen andre steder fra, kan man forfølge sagen yderligere der. Og hermed slut på dette indskud.

Imidlertid vil man erfare, hvis man forfølger sagen, at det med at få livet til at lykkes ikke er så ligetil, selv om man ved, hvad der skal til.

Den umulige situation

Uden at have gennemtænkt alt det foregående kan de fleste alligevel tilslutte sig det ønskelige i, at man opfører sig ordentlig. Hvad det så vil sige. Nogen har bestemte meninger om, hvad det indebærer end andre. Nogen fastholder, at bestemte ting skal gøres på en bestemt måde for at være rigtige. Ellers bliver

man fortabt, udstødt eller hvad der nu menes at ske. Så lad os et øjeblik repetere, hvorfor noget skal gøres ifølge vores hidtidige tankegang: for at livet skal lykkes, dvs. for at menneskelivet kan komme til så rig udfoldelse som muligt. Hvilket indebærer, at godhed, næstekærlighed, barmhjertighed, selvopofrelse, tolerance og respekt, venskab, kærlighed, mod, tapperhed og gavmildhed, kort sagt ånden, udfolder sig rigt og frit under beherskelse af, men også brug af, naturen: egoisme, magtbegær, emsighed, dovenskab, sjuskethed og hvad vi ellers kunne forfalde til af naturlige lyster, plus hele naturvidenskaben.

Så det indses vist umiddelbart, at åndens herredømme over naturen må udtrykke sig forskelligt afhængig af de involverede personer, vi har ikke alle samme smag og trang, den kultur, vi lever i, og det, vi kalder "tiden" er forskellig. Åndens rige udfoldelse vil jo utvivlsomt manifestere sig anderledes i Danmark i dag end i f.eks. mellemøsten for årtusinder siden. Videre må det være modtagerens eller modtagernes afgørelse, i hvor høj grad foretagendet lykkes, i hvor høj grad man synes om det. Man kan derfor ikke bare sige: "Nu har jeg gjort det rigtige", hvis ikke ens medmennesker synes om det.

Allerede her kommer man i problemer jfr. det gamle ord om, at man ikke kan gøre alle tilpas. Det vil være en stor fejltagelse at forsøge at opnå det. Man må udvælge sine nærmeste med omhu. Men selv om man gør det, er der meget i vejen alligevel.

For det første er det ikke let, og undertiden kan det virke urimeligt, at man skal handle i åndens tjeneste. Det ligner en gammel erfaring, at de gode bliver snydt og de onde ser ud til at have det godt. Som det siges: "Hvorfor skal de ugudelige have al lammestegen"? At det er et gammelt problem, kan man se af, at det er den problemstilling, Jobs Bog handler om.

Der er forskellige synspunkter på den sag. Jobs Bog beretter, at den gode i sidste instans får sin belønning. Sokrates hævdede, at den, der har erkendt det gode også vil gøre det gode. Hvis man alligevel ikke gør det, må det være fordi, man ikke til fulde har erkendt det. Jeg har i mange år været tilbøjelig til at give Sokrates ret ud fra en beslutning, jeg traf ret tidligt i livet om, at besværet ved at gøre det, man skulle, var mindre byrdefuld end samvittighedskvalerne ved ikke at gøre det. På den anden side siger Paulus: "Det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, og det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg". Og det er i hvert fald en erkendelse af vanskeligheden ved at realisere det fuldkomne menneskeliv. Så besværligt er det i det mindste.

Men for det andet kan det være principielt umuligt. Man kan komme i situationer, hvor det vil være forkert, uanset hvad man gør. Et par tænkte eksempler. Man lyver lidt for ikke at såre en person. Derved ødelægger man det tillidsforhold, der er nødvendigt for åndens udfoldelse. Eller også lyver man ikke, og støder personen fra sig. Det forhindrer også åndens udfoldelse. Et mere dramatisk eksempel: En voldsmand overfalder ens familie. Man kan slå ham ihjel og redde familien, selv om det almindeligt anses for forkert at slå folk ihjel. Eller man kan lade være, men så går det ud over familien. Så enten slår man ihjel, eller man er med sin passivitet årsag til, at andre bliver slået ihjel. Vil man have eksemplet mere dramatisk, kan man udvide det til en hel krig.

Så at leve et fuldkomment menneskeliv er for det første svært, for det andet principielt umuligt.

Forskellene i grundlæggende livsanskuelser kommer tydeligt til udtryk i, hvordan man forholder sig til det dilemma.

Nogen synes ikke at have opdaget problemet.

Andre nedskriver det til overholdelse af visse nærmere definerede regler.

Atter andre mener, at menneskets storhed viser sig i, hvordan det møder sin umulige situation.

Nogen benægter det som værende af betydning.

Nogen søger tilgivelse/hjælp/trøst.

Formodentlig er det denne umulige situation, mennesket står i, at man ikke kan undgå at gøre noget forkert, missionsfolkene betegner ved arvesynden. Tilsvarende som grundtvigianerne med "menneske først-" henviser til, at man først i forsøget på at realisere det fulde menneskeliv støder på dets begrænsninger.

Forslag til en løsning

En forudsætning for, at man oplever problemet med tilværelsens principielle dilemma er naturligvis, at man synes, det hele kommer en ved. At det er noget, som angår en personligt. Det er nok denne personlige oplevelse af tilværelsen og dens problemer, der oprindeligt har fået mennesker til også at tillægge tilværelsen som sådan personlighed. Man kan ulig bedre forholde sig personligt til en anden person end til en ting eller endnu værre: et abstrakt begreb som en magt. Der er nogen, der afviser al tale om Gud med henvisning til, at mennesket skaber guder i sit eget billede, og hvis gudsbegrebet bare er noget, vi selv har fundet på, kan det være ligemeget. Men det fjerner jo ikke magterne eller lovmæssighederne for tilværelsen eller deres årsager. Så spørgsmålet er snarere, om man overhovedet vil forholde sig personligt til tilværelsen. Det forudsættes i det følgende, at man vil. Ellers må man stå af her.

Det er lidt forskelligt, nøjagtig hvad man så har tillagt personlighed. Det kan f.eks. være tilværelsen som sådan eller den magt, der står bag tilværelsen og dens lovmæssigheder. Og her ser vi bort fra tidligere tiders opdeling af magterne på flere gudeskikkelser. Om det er loven eller lovgiveren, også benævnt skaberen, vi forholder os personligt til. I sædvanlig jødisk og kristen tradition forholder vi os til lovgiveren. Og selvfølgelig er der tale om et religiøst forhold. Så hvis det hele, hvad jeg ellers i almindelighed ikke mener, kræver særlige religiøse evner eller tilbøjeligheder, må det være her, hvor man skal tage personlig stilling til, hvad "det hele" betyder for mig personligt.

Hvis man har et personligt forhold til tilværelsen, må den konflikt, man uvægerligt havner i, enten på grund af tilværelsens grundliggende dilemma eller af almindeligt uheld, være en personlig konflikt. Man kommer i konflikt med den eller det almægtige som sådan, anskuet som en person. Sådan må man anskue udsagnet, at man synder mod Gud og mennesker. Da det er så velkendt religiøst sprog, anvendes udtrykket her.

I denne personlige konflikt spræller man i nettet uden egen mulighed for at undslippe. Og logisk set kan det ikke være anderledes, hvis man ellers er enig i præmisserne.

Så hvad gør man? Man tager imod tilbudet: dine synder er dig forladt, dvs. tror, at Jesus Kristus er Guds søn med magt til at forlade synder. Det er måske noget af en kamel at sluge for mange, men der er faktisk ikke andre muligheder. Det er det eneste tilbud på markedet. Take it or leave it. Så det er svaret på det indledende spørgsmål: Hvis Jesus er svaret, hvad er spørgsmålet så? Spørgsmålet er: Hvad gør jeg ved den umulige situation, jeg som menneske befinder mig i: uanset hvad jeg vælger at gøre, vil det være forkert? Set på den måde er kristendommen ikke en religion. Hvis man, som det her er sket, opfatter en religion som en tilværelsesforklaring, må man konstatere, at sådan en mangler i kristendommen, i hvert fald, hvis man snævert definerer kristendommen som baseret på Det nye Testamente. Vil man have en tilværelsesforklaring i Bibelen, må man ty til Det gamle Testamente. Men da det historisk ligger forud for Jesus af Nazaret, kan det logisk ikke være kristendom.

Kristendommen kan opfattes som en overbygning på en religion, i det aktuelle eksempel på jødedommen. Almindeligvis mener folk vistnok både det gamle og det nye testamente, når de siger "Kristendommen" sådan i bred almindelighed. Men det er at forvirre begreberne. Det gamle testamente er loven: sådan fungerer tilværelsen. Det nye testamente er evangeliet: sådan kunne den fuldkomne tilværelse, også kaldet Guds rige, være, det er, hvad vi har at se hen til eller længes efter.

I og for sig kunne kristendommen være overbygning på andre religioner end jødedommen, forudsat at den pågældende religion er rimelig sandfærdig i sin tilværelsesbeskrivelse og ser en fuldkommengørelse af tilværelsen som noget ønskeligt. Det er nok bl.a. derfor, at kristningen af danskerne i sin tid forløb forholdsvis fredeligt og ublodigt: kristendommen er ikke i direkte modstrid med asatroen, men afhjælper asatroens dilemmaer i samme grad som jødedommens og for den sags skyld de gamle grækernes dilemmaer.

Hvis man derimod anser målet med tilværelsen at blive udfriet af det evige kredsløb, tilbyder kristendommen ingen løsning.

På det her sted kommer der noget polemik. Der tales i visse kredse meget om, hvad folkekirken skal gøre for at få fat i folk og sælge sit budskab. Der må man for det første huske på, at hvis budskabet om syndernes forladelse skal have nogen som helst virkning, må det tros i fuldstændig frihed. Ikke noget med at true med bål og brand eller hidse folk op til religiøs ekstase. For det andet er man nok kun modtagelig for budskabet, hvis man synes, man har brug for det. Det kræver en åndelig vandring ad den vej, der er skitseret ovenfor. Ellers er det lige så malplaceret som seksualundervisnings i folkeskolens mindre klasser. Måske skal man slet ikke være så ked af, at danskerne i almindelighed ikke synes at være ude i store eksistentielle kriser, selv om nogen måske synes, de burde være det.